

De werkwijze van de Werkplaats Onderwijsonderzoek Amsterdam PO (WOA-PO)

De werkwijze van de Werkplaats Onderwijsonderzoek Amsterdam PO (WOA-PO)

TAFEL 1

SESSIE
PRAKTIKONDERZOEK
&
PRAKTIKINGERICHT ONDERZOEK

Sven Hattigmann

1. Inleiding

De Werkplaats Onderwijsonderzoek Amsterdam Primair Onderwijs (WOA-PO) is een netwerk van Amsterdamse basisschoolbesturen, opleidingen en kennisinstellingen die sinds 2016 gezamenlijk praktijkgericht onderzoek doen naar vraagstukken die leven in de grootstedelijke onderwijspraktijk. Het belangrijkste doel van de WOA-PO is bijdragen aan de kwaliteit van onderwijs en onderzoek door het uitvoeren van betekenisvol, praktijkgericht onderwijsonderzoek door onderwijsprofessionals in samenwerking met onderwijsonderzoekers. Daarbij wordt veel belang gehecht aan gelijkwaardigheid, dialoog en gedeeld eigenaarschap, omdat dat leidt tot betekenisvoller onderzoek en betrokkenheid van alle deelnemers.

In dit document beschrijven we de werkwijze van de WOA-PO. De aanleiding om onze werkwijze te expliciteren is dat er de afgelopen jaren diverse initiatieven zijn ontwikkeld om wetenschappelijke kennis en een onderzoeksmatige aanpak een belangrijker rol te laten spelen in de onderwijspraktijk. We merken dat het belangrijk is (voor scholen en kennisinstellingen) om duidelijk te maken wat de werkwijze van de WOA-PO uniek maakt en aan welke kwaliteitscriteria nieuwe projecten moeten voldoen om als een typisch WOA-project beschouwd te worden.

2. De WOA-PO

Wie nemen er deel aan de WOA-PO?

De kern van de WOA-PO wordt gevormd door drie Amsterdamse schoolbesturen, ASKO, STAIJ, en Zonova en de kennisinstellingen UvA, HvA en het Kohnstamm Instituut. Per onderzoeksproject kan het kernconsortium worden uitgebreid met andere besturen (zo namen AWBR, OOAD, ASG en Zaan Primair aan WOA-PO projecten deel). Voor het vo en mbo is er binnen de WOA een apart consortium gevormd.

Focus op vraagstukken uit de grootstedelijke onderwijscontext

Inhoudelijk zijn de WOA-projecten tot nu toe allemaal gericht op vraagstukken die spelen in een grootstedelijke onderwijscontext. De WOA-PO startte met een drie jaar durende pilot over het thema 'Diversiteit'. Daarna volgden de projecten 'Gebruikmaken van verborgen kennisbronnen' en 'Diversiteit in de klas leren benutten'. In 2019 is het project 'Gelijke Onderwijskansen' van start gegaan. In 2020 en 2021 volgden de projecten "Het gebruik van digitale-media-activiteiten om buitenschoolse kennisbronnen van leerlingen zichtbaar te maken en te benutten", "Multiquity", dat zich richt op meertaligheid en "Schooladviezen in Perspectief". De inhoudelijke thema's die al een plek hebben of nog gaan krijgen binnen de WOA-PO worden door gezamenlijk door de participerende schoolbesturen en kennisinstellingen vastgelegd in een duurzame onderzoeksagenda.

Voor alle projecten geldt dat ze worden ingestoken vanuit de gezamenlijke visie op diversiteit, die is ontwikkeld is binnen de pilot Diversiteit. Hierbij wordt diversiteit beschouwd als een positief gegeven en als verrijkend voor het onderwijs. Een belangrijke inspiratiebron in onze projecten is Banks' theorie over multicultureel onderwijs. Banks onderscheidt een aantal theoretisch onderbouwde dimensies die aanknopingspunten bieden voor het ontwikkelen van onderwijsaanpakken binnen de WOA om bij alle leerlingen optimale onderwijsresultaten te behalen. Een uitgebreide omschrijving van de visie op diversiteit van de WOA-PO is ook terug te vinden in de publicatie "Drie jaar werkplaats diversiteit" (2019).

3. Werkwijze

Ontwerponderzoek: ontwikkelen en evalueren van onderwijsaanpakken

In alle WOA-projecten wordt praktijkgericht onderzoek gedaan, waarin de ontwikkeling en evaluatie van op theorie gebaseerde onderwijsaanpakken centraal staat. Daaraan nemen zowel leerkrachten als onderzoekers deel, en ook de schoolleider en -bestuurder zijn daarbij aangehaakt. Zo wordt een vruchtbare context voor praktijkgericht onderzoek in en rondom de school gecreëerd. Terwijl in onderwijsonderzoek de term 'interventie' gangbaar is geworden als aanduiding van een methode, aanpak of werkwijze in de school of klas, gebruiken we hiervoor in de WOA-PO de term onderwijsaanpakken. De pedagogisch-didactische aanpakken van leraren en de

bijbehorende producten in ons WOA-onderzoek zijn 'interventies' in die zin dat ze afgebakend, onderzoekbaar en overdraagbaar zijn. Het zijn echter geen op zichzelf staande activiteiten; uiteindelijk is het de bedoeling dat ze integraal onderdeel worden van het pedagogisch-didactische handelen van leraren.

Theorie bruikbaar maken en onderzoeken in verschillende contexten

We hebben in onze eerdere WOA-projecten ervaren dat wetenschappelijke theorieën en inzichten niet altijd direct toepasbaar zijn in de dagelijkse onderwijspraktijk. Ze zijn soms te abstract of sluiten niet goed aan bij de Nederlandse context of de specifieke context van een school. Scholen hebben bovendien praktijkvragen waarover nog weinig onderzoek beschikbaar is. In de WOA ontwikkelen leerkrachten en onderzoekers gezamenlijk manieren om theorieën en inzichten 'handen en voeten' te geven. Daarbij trekken onderzoekers en onderwijsprofessionals gezamenlijk op, waardoor er een kruisbestuiving van kennis en ervaring ontstaat. Zo denken onderzoekers mee over de ontwikkeling van de aanpakken (o.a. door theoretische input te geven) en leerkrachten over geschikte onderzoeksmethoden, passend bij hun situatie. De leerkrachten zijn uiteindelijk eindverantwoordelijk voor de ontwikkeling en vormgeving van de onderwijsaanpakken en de onderzoekers voor het evaluatieonderzoek. Dit maakt dat ieder goed in zijn/haar kracht staat: onderwijsprofessionals die de praktijk als geen ander kennen en weten wat daar nodig is, en onderzoekers met deskundigheid

op het gebied van de inhoudelijke thema's en onderzoeksmethoden.

De vertaalslag van inzichten uit de theorie naar de specifieke schoolcontext, is dus kenmerkend voor de projecten binnen de WOA. In het project Gelijke kansen hebben we dit gerealiseerd door te werken met zogenoemde 'voorloop- en volgscholen'. Hierbij werd een ontwikkelde onderwijsaanpak eerst in een deel van de scholen (de voorloopscholen) vormgegeven en geëvalueerd, op basis van de evaluatie werd de aanpak bijgesteld, en daarna opnieuw uitgetoetst in een ander deel van de scholen (de volgscholen), waarbij aanpassingen werden gedaan om de aanpak te laten slagen in de specifieke context van de volgschool. Deze werkwijze met voorloop- en volgscholen heeft veel inzicht gegeven in wat werkt in een bepaalde context en waarom.

Vraaggestuurd én thematisch

Na een periode waarin de vragen van de school leidend waren voor het onderzoek kiezen we er nu voor in elk project te werken met een gezamenlijk, afgebakend, thema, waaraan zowel scholen als onderzoeker zich willen verbinden. Dat heeft verschillende voordelen. Om te beginnen biedt het meer mogelijkheden voor onderlinge uitwisseling tussen scholen en leren van elkaar. In de tweede plaats maakt het gerichte inhoudelijke inbreng vanuit de wetenschap mogelijk. En tot slot maakt het de kans groter dat de opbrengsten van het onderzoek het lokale niveau overstijgen, en ook voor andere scholen en voor wetenschappelijke

kennisontwikkeling relevant zijn. Binnen grotere projecten wordt vaak wel gewerkt met subthema's binnen een overkoepelend thema. In het project 'Gelijke onderwijskansen' zijn op basis van een inventarisatie onder de schoolbesturen bijvoorbeeld drie subthema's vastgesteld (meertaligheid, hoge leerkrachtverwachtingen en buitenschoolse kennisbronnen). Rond elk thema is er een team van leerkrachten van verschillende scholen gevormd. Zij gaan binnen dat thema aan de slag met hun eigen vragen. Zo kunnen onderzoekers gericht input geven vanuit de theorie, is inhoudelijke uitwisseling mogelijk, en werken scholen tegelijkertijd aan de eigen schoolontwikkeling en kwaliteitsverbetering.

Een combinatie van onderzoeksbenaderingen

De werkwijze binnen de WOA bevat elementen van onderzoeksbenaderingen die in de literatuur bekend zijn onder de noemers collaborative action research, educational design research en design-based implementation research. De overeenkomst met collaborative action research is dat leerkrachten gezamenlijk de eigen onderwijspraktijk onderzoeken met het oog op verbetering daarvan. Aan educational design research ontleen we principes die ons leiden bij het ontwikkelen en implementeren van onderwijsaanpakken: consistentie, bruikbaarheid, (ervaren) effectiviteit en het werken in cycli van uitvoeren, evalueren en bijstellen. Design-based implementation

research benadrukt het belang van rekening houden met verschillen in de context waarin een aanpak wordt geïmplementeerd. Doordat de onderwijsaanpakken die we ontwikkelen worden toegepast door verschillende leerkrachten op scholen met uiteenlopende leerlingenpopulaties, krijgen we inzicht in contexten waarin ze beter of minder goed werken en in aanpassingen die in bepaalde omstandigheden nodig zijn.

Opbrengsten van de WOA-projecten: concrete praktijk- en wetenschappelijke producten, deelbare kennis

De WOA-projecten resulteren zowel in producten voor de onderwijspraktijk als in bijdragen aan wetenschappelijke kennisontwikkeling. De resultaten van onze projecten maken we aan het eind van de projecten beschikbaar voor andere scholen via publicaties, podcasts, kennisclips, en presentaties binnen de eigen schoolbesturen en voor een breder publiek. Daarnaast verschijnen wetenschappelijke artikelen en worden de resultaten gepresenteerd op wetenschappelijke congressen. Informatie over de onderzoeksprojecten en de resultaten daarvan (praktijkpublicaties, praktijkvoorbeelden, kennisclips, podcasts, wetenschappelijke publicaties) zijn, samen met achtergrondliteratuur, beschikbaar via de website¹.

¹ <https://openresearch.amsterdam/nl/page/93505/werkplaats-onderwijsonderzoek-amsterdam-primair-onderwijs-woa-po>

4. Structuur en cultuur van de WOA-PO

Samenwerkingsstructuur

De WOA fungeert als een flexibel netwerk van groepen en teams, met ieder hun eigen taken en verantwoordelijkheden. Binnen de WOA-PO zijn er twee algemeen coördinatoren, één vanuit de onderwijspraktijk en één vanuit de kennisinstituten, die zorgen voor de verbinding tussen de verschillende onderzoeksprojecten en voor de onderlinge communicatie en afstemming. Daarnaast onderscheiden we de volgende teams en groepen:

- **Themateams;** de kern van de werkwijze van de WOA-PO wordt gevormd door themateams, bestaande uit onderzoekers, onderzoekscoördinatoren (vanuit de schoolbesturen) en leerkrachten, die per jaar vijf á zes keer gezamenlijk bijeenkomen. De deelnemers in de themateams ontwikkelen, op basis van wetenschappelijke literatuur en praktijkervaringen, onderwijsaanpakken die aansluiten bij de context van de deelnemende scholen, ze ondernemen onderzoeksactiviteiten om inzicht te verkrijgen in de bruikbaarheid, effectiviteit en werkzame mechanismen ervan en ze dragen bij aan kennisbenuttingsactiviteiten. De themateams worden overkoepelend gecoördineerd door een uitvoerend coördinator en elk team afzonderlijk door een themateamleider (onderzoeker met inhoudelijke expertise rondom het thema). Deze themateamleiders bereiden de themateambijeenkomsten voor, coördineren de onderzoeksactiviteiten en

begeleiden de leerteams. Een paar keer per jaar worden inhoudelijk experts uitgenodigd voor de themateambijeenkomsten, bijvoorbeeld om verdiepingssessies te verzorgen, feedback te geven op de ontwikkelde aanpakken en input te geven voor de interpretatie van onderzoeksresultaten. Alle deelnemers zijn betrokken bij kennisdeelactiviteiten in hun eigen school en bestuur en/of daarbuiten. De onderzoekscoördinatoren van de schoolbesturen dragen tevens zorg voor de continuïteit van het project binnen hun bestuur.

- **Leerteams**; binnen een school werken de leerkrachten samen in een leerteam. Deze leerteams worden aangestuurd door een leerteamcoördinator; een leerkracht die tevens deel uitmaakt van een themateam. De bijeenkomsten in de leerteams zijn gericht op het (verder) ontwikkelen, vormgeven en borgen van de aanpakken, waarbij de input vanuit de themateams naar de school worden vertaald.
- **Regiegroep**; deze bestaat uit de onderzoekscoördinatoren van de schoolbesturen, vertegenwoordigers van de deelnemende kennisinstellingen, die ook een voorzitter leveren, en de algemeen coördinatoren van de werkplaats. De leden van de regiegroep stellen op basis van consultatie binnen de consortiumorganisaties een gezamenlijke onderzoeksagenda op, bewaken de voortgang en de kwaliteit van het onderzoek binnen de werkplaats (hierbij laten ze zich geregeld informeren door de projectleiders van de verschillende projecten) en bereiden subsidieaanvragen voor.
- **Stuurgroep**; deze bestaat uit bestuurders van

de instellingen uit het kernconsortium; een van de schoolbestuurders vervult de rol van voorzitter. De algemeen coördinatoren en de voorzitter van de regiegroep zijn bij de vergaderingen van de stuurgroep aanwezig in een informerende rol. De stuurgroep stelt de gezamenlijke onderzoeksagenda vast en bewaakt het budget en de realisatie van de doelen van de werkplaats.

Samenwerkingscultuur: gelijkwaardigheid en erkende ongelijkheid

De WOA is zo opgezet dat er op alle niveaus van samenwerking (regie, agenderen, aanvragen en uitvoering van onderzoek, interpretatie van de resultaten en kennisdeling) een gelijkwaardige positie is tussen de partners en dat alle partners en hun belangen op elk niveau zijn vertegenwoordigd. Daarbij is het uitgangspunt dat een gelijkwaardige dialoog en eigenaarschap rondom praktijkgericht onderzoek leiden tot betekenisvoller onderzoek en tot betrokkenheid van deelnemers. Dit betekent concreet dat er bij WOA-projecten inbreng is vanuit zowel de onderwijspraktijk als wetenschap in de opzet, ontwikkeling en evaluatie van de onderwijsaanpakken en bij de interpretatie van de resultaten van het onderzoek.

Tegelijkertijd is er sprake van erkende ongelijkheid en houden leerkrachten en onderzoekers zich in de WOA-projecten bezig met waar hun expertise ligt: wetenschappers zijn eindverantwoordelijk voor het onderzoek, zij zetten bijvoorbeeld de onderzoeklijnen uit en gaan op zoek naar geschikte meetinstrumenten.

De leerkrachten zijn eindverantwoordelijk voor de vormgeving van aanpakken in de school. Hierdoor staat iedereen in z'n kracht. Dat alles gebeurt wel in overleg. Ook geven leerkrachten en onderzoekers elkaar relevante input. Leerkrachten geven bijvoorbeeld aan dat een bepaald meetinstrument gezien hun schoolpopulatie niet zo geschikt is, en onderzoekers dragen bijvoorbeeld suggesties aan voor relevante literatuur en manieren waarop je theorie naar de praktijk kunt vertalen.

Naast gelijkwaardigheid en erkende ongelijkheid zijn plezier, perspectiefwisseling en professionalisering kenmerkend voor de samenwerkingscultuur binnen de WOA. Onderzoekers en onderwijsprofessionals werken vanuit hun affiniteit en expertise rondom de inhoudelijke thema's binnen de WOA met plezier samen, waarbij ze zich verplaatsen in en leren van elkaars perspectief.

Samengevat zijn dit de kenmerken van de WOA-werkwijze:

Kenmerken van de WOA-werkwijze

1. Focus op grootstedelijke vraagstukken
2. Ontwerponderzoek naar onderwijsaanpakken met oog voor de context
3. Concrete producten voor praktijk en wetenschap; deelbare kennis
4. Gelijkwaardigheid en erkende ongelijkheid
5. Inbreng vanuit onderwijspraktijk en wetenschap in de opzet, ontwikkeling en evaluatie van aanpakken, en interpretatie van resultaten
6. Plezier, professionalisering en perspectiefwisseling

Toekomst

In de toekomst zou de WOA graag meer scholen bij de werkplaats betrekken, vooral scholen die nog aan het begin staan als het gaat om onderzoeksmatig werken. Daarnaast willen we een visie ontwikkelen op hoe we de verworven kennis vanuit de verschillende WOA-projecten verder kunnen benutten en borgen binnen de schoolbesturen, en ook hoe we hierbij scholen kunnen bereiken die (nog) niet aan de WOA hebben deelgenomen.

Colofon

Wil je meer informatie over de WOA of advies?

Dan kun je een afspraak maken met WOA-coördinatoren Lisa Gaikhorst (l.gaikhorst@uva.nl) en/of Saskia van Caem (s.van.caem@askoscholen.nl).

Deze brochure is samengesteld door de regiegroep van de WOA

Leden van de regiegroep zijn:

- Niels de Ruig (Staij)
- Hester Edzes (Asko)
- Francien Bontekoe (Zonova)
- Marianne Boogaard (Kohnstamm Instituut, UvA)
- Marco Snoek (HvA)
- Saskia van Caem (Admiraal de Ruyterschool)
- Monique Volman (UvA)
- Lisa Gaikhorst (UvA)

Vormgeving: BUREAUBAS

Fotograaf: Larissa Rand

Druk: Drukproef

Productie: Rosenmullers Communicatie & Organisatie

November 2023

De Werkplaats Onderwijsonderzoek Amsterdam Primair Onderwijs (WOA-PO) is een netwerk van Amsterdamse basisschoolbesturen, opleidingen en kennisinstellingen die sinds 2016 gezamenlijk praktijkgericht onderzoek doen naar vraagstukken die leven in de grootstedelijke onderwijspraktijk. In dit document beschrijven we de werkwijze van de WOA-PO.